

ÖPPEN FÄSTNING

Varbergs fästning har varit museum i nästan hundra år och tiden stod länge stilla på de höga vallarna vid Kattegatt. Nu har en omfattande ombyggnad genomförts av Västra slottslängan så att Bockstensmannen och kulknappen ska få möta nya generationer av museibesökare.

TEXT Mats Carlsson-Lénart FOTO Bert Leanderson

Västra slottslängan är den av byggnaderna kring borggården på Varbergs fästning som vetter utåt det blånande Kattegatt. Den tjocka västmuren är över 700 år gammal, medan andra delar av byggnaden är ett par hundra år yngre. Väggarna kanske inte talar, men de kan berätta om de 350 år då Dannebrogen vajade på Varbergs fästning och när Charles de Mornay efter den första svenska erövringen av Varberg 1565 installerades som hövitsman på slottet. Eller om när en lastbil en sommardag 1936 svängde in på borggården och satte punkt för Bockstensmannens sista resa. Det var 1900-talets mest sensationella fornyfynd i Sverige, ett bevarat medeltida manslik iklädd 1200-talsdräkt som hittats i en halländsk mosse. 1925 blev Västra slottslängan museum.

Efter sommaren 2012 stängde Hallands Kulturhistoriska Museum för att längan skulle kunna byggas om till ett tillgängligt och funktionellt museum, samtidigt som de höga historiska värdena i byggnaden också skulle lyftas fram.

– Det fanns sen länge ett stort behov att bygga om Västra längan. Bland annat saknades helt ventilation. På vintrarna

Erika Haglund

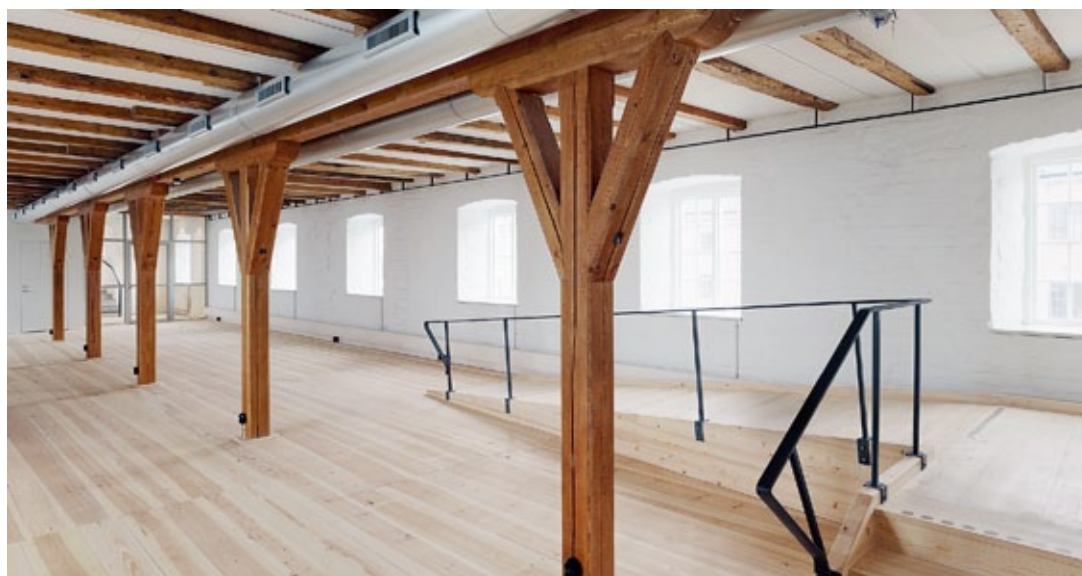
var det dragigt och kallt i salarna medan det på sommaren kunde bli mycket varmt – ett inomhusklimat som varken var bra för besökare, personal eller museiföremål, säger Harald Pleijel, fastighetschef vid SFV.

Det började dock med ett bakslag. I ett tidigt skede av projektet upptäcktes att stommen var skadad av insekter och röta samt att den även var underdimensionerad.

– Vi fick inleda med att riva alla bjälklag och byta ut de skadade delarna av stommen, säger Erika Haglund, SFV:s projektledare för ombyggnaden.

Sedan hände spännande saker. När nivå-skillnaden i golvet i bottenvåningen, skapad av att längan egentligen är flera sammanbyggda hus, skulle jämnas ut, krävdes det schakt för golvsänkning, vilket i sin tur kräver tillstånd från länsstyrelsen, eftersom Varbergs fästning är en fornlämning. I samband med det gjordes nya fynd.

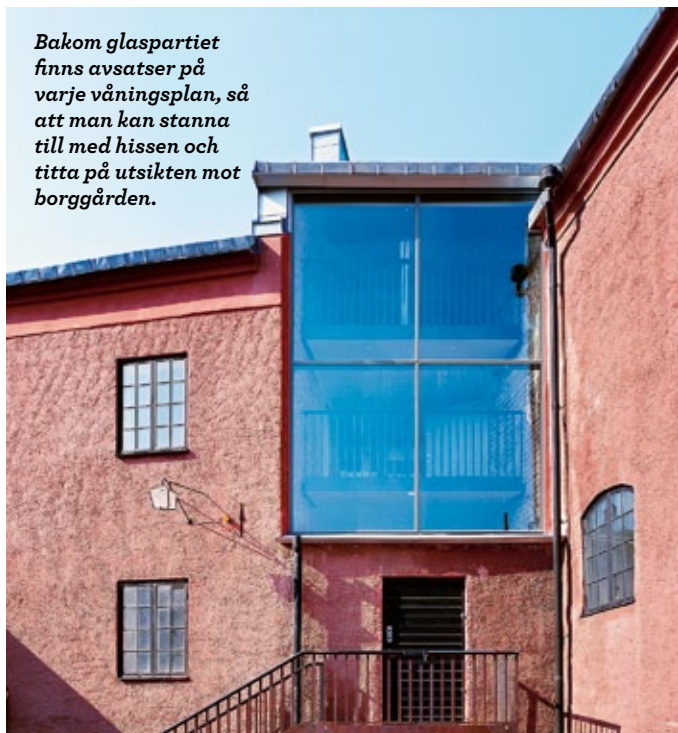
– Arkeologer som var med under arbetet fann grundmurar från äldre medeltida byggnader på platsen och en gammal medeltida bakugn, som kan ses genom ett glasgolv i det nya caféet. Ett annat fynd var ett dass – en privet – från 1600-talet, som även den nu kan ses, berättar Erika Haglund.

Det nya kilsågade plankgolvet är gjort av senväxt, finkvistig, vinterfälld furu från Lekvattnet i Värmland. Träden var cirka 150 år gamla när de fälldes. De nya stomdelarna är av vinterfälld gran från samma område.

VARBERGS FÄSTNING började byggas på 1200-talet när Halland ännu var ett landskap i Danmark. I slutet av 1500- och början av 1600-talet byggdes fästningen ut till en av norra Europas modernaste. 1645 blev Varberg och Halland svenskt genom freden i Brömsebro. Under 1800-talet avfördes fästningen som försvarsanläggning och började förfalla. Först under 1920- och 30-talen började återställandet av den mäktiga fästningen.

Bakom glaspartiet finns avsatser på varje våningsplan, så att man kan stanna till med hissen och titta på utsikten mot borggården.

»Arkeologer som var med under arbetet fann grundmurar från äldre medeltida byggnader på platsen och en gammal medeltida bakugn som kan ses genom ett glasgolv i det nya caféet«

En viktig del i arbetet var att göra fästningen tillgänglig för alla. Före ombyggnaden bidrog nivåskillnader och trånga passager till att göra Varbergs kulturhistoriska museum lika ointagligt för människor med funktionsnedsättning som den en gång var för de danskar och svenskar som tävlade om herraväldet i Norden. Museets gamla entré var en liten dörr i Norra längan innanför vilken det låg ett trångt receptionsutrymme. En smal trappa ledde upp i själva museilokalerna på andra våningen i norra och västra längorna.

– Nu är den nya entrén med vindfång och lyftbord logiskt placerad på inre borggården. Dessutom har en ny hiss, som länkar samman norra och västra slottslängorna, installerats. Hissen har många stannplan som överbygger de olika golvnivåerna i längorna, förklarar Erika Haglund.

Det sammantagna resultatet av ombyggnaden, ritad av slottsarkitekt Erik Wikerstål, har blivit en ljus,

välkomnande och mycket karaktärsfull museibygnad, som gjord för upplevelserika utställningar. Här kan besökaren varva intrycken från verk av Varbergsskolan och den mystiska och mytomspunna kulknappen som sägs ha dödat Karl XI, med vilsamma pauser vid de historiska fönstren ut mot Kattegatt, där vågorna slår mot Skrivareklippan och charterfiskebåtarna är på väg mot Fladen grund. Här har också Bockstensmannen, museets stora dragplåster, fått ett uppfräschat hem och besökarna bjuds på en ny stor utställning om Hallands historia.

– Få, om ens något annat museum i Sverige har så enastående lokaler, säger Harald Pleijel.

Hallands Kulturhistoriska Museum är också nöjt med resultatet och att museet som hyresgäst haft ett stort inflytande.

– Inte minst har vi drivit hur viktigt det är att Västra längans historia genom århundradena lyfts fram, framför allt genom att man nu tack vare ett endast mycket tunt lager puts kan se formerna av varenda sten i väggarna, säger Pablo Wiking, museets representant i arbetsgruppen. *

RENOVERING TACK VARE LOKALT ENGAGEMANG

Harald Pleijel

SFV har sedan länge haft planer på att göra en genomgripande renovering av Västra längan. Men det krävdes lokal hjälp.

– Varbergs fästning är en bidragsfastighet och en ombyggnation som denna skulle sluka alla våra medel till underhåll

för hela regionen. Vi vände oss därför till Varbergs kommun och Region Halland med förhoppningen att de skulle vilja hjälpa till att utveckla Hallands mest kända byggnadsverk och besöksmål, som också är ett av Sveriges främsta landsortsmuseer, berättar Harald Pleijel, fastighetschef vid SFV.

Han skulle inte bli besviken. Varbergs kommunpolitiker enades snabbt om att satsa 20 miljoner och Region Halland lovade att bidra med 14 miljoner (genom att täcka motsvarande hyresökning) till storsatsningen på Varbergs fästning, som totalt omfattar ca 54 miljoner kronor.

– Varbergs fästning är ju stadens och Hallands stolthet så det är klart att det varit extra roligt att arbeta med detta projekt. Men vi har haft en del svårigheter och utmaningar att lösa, det har ibland varit lite komplicerat, säger Lars-Åke Bengtsson, produktionschef hos generalentreprenören.

För Statens fastighetsverk är det nu avslutade projektet en del i en långsiktig syn på förvaltningen av Varbergs fästning.

– Det handlar om att göra rätt saker vid rätt tidpunkter. För att behålla hyresgästen och för att Varbergs fästning även i fortsättningen ska vara en välbevarad och attraktiv del av Sveriges kulturarv, säger Harald Pleijel.

Vissa av väggarna har arkitekten valt att inte putsa. Denna är från 1500-talets slut.

Ovan: en rolig detalj som ombyggnaden lyfter fram är en privet – ett utedass från 1600-talet.

Till vänster: i samband med schaktningen hittades en medeltida bakugn som legat dold för världen. Nu blir ugnen synlig genom cafégolvet.

OMBYGGNADSAKTA

Utförd: 2012–2014.

Kostnad: 54 miljoner kronor.

Slottsarkitekt: Erik Wikerstål.